

УДК 323:94(477) «1881–1969»

DOI: 10.30840/2413-7065.4(81).2021.245655

**ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА БОЙОВИХ ДІЙ УКРАЇНСЬКОГО
ВІЙСЬКА (1917–1921) У ДІЯЛЬНОСТІ І ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ
ГЕНЕРАЛА АРМІЇ УНР М. КАПУСТЯНСЬКОГО
(ДО 140-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Сергій ГУБСЬКИЙorcid.org/0000-0003-0203-651X

науковий співробітник відділу історичних студій НДІУ

Анотація. У статті висвітлюються питання організації та бойових дій українського війська (1917–1921) у діяльності і творчій спадщині генерал-полковника Армії Української Народної Республіки (УНР) Миколи Олександровича Капустянського (1881–1969). Значна увага акцентується на великому внеску М. Капустянського в організацію та розбудову української армії в 1917–1920 рр., планування і проведення військових операцій, ретельному аналізі перемог і поразок національного війська цього періоду та напрацюванні військово-організаційного, політично-пропагандистського та культурно-освітнього напрямків для подальшої боротьби за визволення України від чужоземних загарбників і відновлення власної державності. Зазначається, що й сьогодні багатогранна і довготривала праця М. Капустянського для утвердження української державності, талант військового теоретика, літератора, військового історика, публіциста, політичного діяча досліджені недостатньо. Констатовано на класичності й універсальності його монографії «Похід українських армій на Київ–Одесу у 1919 році», яка стала унікальною у вітчизняній історіографії, значно збагативши українську військово-історичну науку. Зазначено, що в теперішніх умовах протистояння України з державою-агресором Російською Федерацією досвід наших попередників з організації національно-державного життя сприятиме поширенню державотворчих традицій нашого народу та слугуватиме зміцненню власної самосвідомості військовослужбовців Збройних сил України.

Ключові слова: Армія УНР; Генеральний штаб; М. Капустянський; незалежність; більшовики; білогвардійці; військові операції.

**QUESTIONS OF ORGANIZATION AND COMBAT ACTION
OF THE UKRAINIAN ARMY (1917 – 1921) IN THE ACTIVITIES
AND CREATIVE LEGACY OF THE UPR ARMY GENERAL
M. KAPUSTIANSKYI (TO THE 140TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH)**

Serhii HUBSKYI

research fellow of the Historical Studies Department of RIUS

Annotation. The article covers the organization and combat operations of the Ukrainian army (1917–1921) in the activities and creative heritage of Colonel-General of the Army of the Ukrainian People's Republic (UPR) Mykola Kapustianskyi (1881–1969). Much attention is paid to the great contribution of M. Kapustianskyi to the organization and development of the Ukrainian army in 1917–1920, planning and conducting military operations, careful analysis of victories and defeats of the national army of this period and the development of military-organizational, political-propaganda and cultural-educational directions for further struggle for the liberation of Ukraine from foreign invaders

© Губський С.

and the restoration of its own statehood. It is noted that even today M. Kapustianskyi's comprehensive and long-term work for the establishment of Ukrainian statehood, his talent of a military theorist, writer, military historian, publicist, and politician have not been sufficiently studied. It is stated on the classicism and universality of his monograph "The March of the Ukrainian Armies to Kyiv-Odessa in 1919", which became unique in the domestic historiography and significantly enriched the Ukrainian military-historical science. It is noted that in the current conditions of Ukraine's confrontation with the aggressor state of the Russian Federation, the experience of our predecessors in organizing national-state life will contribute to the spread of state-building traditions of our people and serve to strengthening their own self-awareness.

Key words: Army of the Ukrainian People's Republic; Headquarters; M. Kapustianskyi; independence; Bolsheviks; White Guards; military operations.

У часи Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. найголовнішою подією стало національне пробудження українського народу та неодноразові спроби його кращих представників зберегти свою державність. Хоча визвольні змагання тоді і зазнали поразки, вони збагатили майбутні покоління патріотів багатим історичним досвідом для подальшої боротьби за Українську самостійну соборну державу. Відтоді минуло понад століття, але продовження наукових досліджень боротьби українського народу за національне самовизначення, звернення до життєпису й ідейних переконань наших пращурів, справжніх патріотів, сьогодні, в часи російської агресії проти України, є особливо актуальним.

Після Лютневої революції 1917 р. в Російській імперії і краху самодержавства багатьом чільним представникам українського народу, зокрема вихідцям з вищого і середнього офіцерського середовища колишньої російської царської армії, довелося визначитися з власною позицією в наступному жорсткому протистоянні антагоністичних політичних сил: червоно-більшовицькою, білогвардійсько-«єдинонеділимською» – чи стати біля витоків розбудови власної національної держави.

У цьому зв'язку варто згадати Микола Олександровича Капустянського (1881–1969) – українського військового і політичного діяча, генерал-хорунжого (генерал-полковника в еміграції) Армії Української Народної Республіки (УНР), одного із співorganizаторів і керівників Організації українських націоналістів (ОУН), а після розколу організації – ОУН (мельниківців). М. Капустянський зробив великий внесок в організацію та розбудову української армії в 1917–1920 рр., планування і проведення військових операцій, ретельний аналіз перемог і поразок національного війська цього періоду та в напрацювання політично-пропагандистського, культурно-освітнього й військово-організаційного напрямків для подальшої боротьби за визволення України від чужоземних загарбників і відновлення власної державності.

На цей час спеціальних досліджень, присвячених постаті М. Капустянського, немає, проте біографічна інформація певною мірою вже опрацьована та опублікована в наукових, науково-популярних та періодичних виданнях. Окремі наукові публікації присвячені різним періодам його життя та діяльності.

Історіографічну наукову спадщину, присвячену життю і діяльності

М. Капустянського, насамперед становлять спогади про нього та відгуки на його праці, приурочені подіям національної революції 1917–1921 рр., визначних державних, політичних та військових діячів цього періоду. Сюди можемо віднести праці Д. Дорошенка, українського політичного діяча, дипломата, історика, публіциста, літературознавця, міністра закордонних справ Української Держави (1918) [5], О. Удовиченка (Старого), українського військового і політичного діяча, генерал-полковника Армії УНР, командира 3-ї Залізної дивізії, автора військово-історичних книг та публікацій; в еміграції – голови Товариства вояків УНР та віце-президента УНР в екзилі (1954–1961) П. Єрошевича, українського військового діяча, генерал-поручника, віце-міністра військових справ уряду УНР, головного інспектора та головного інтенданта Армії УНР [8], Г. Порохівського, полковника, пізніше генерал-хорунжого Армії УНР, військового аташе в Румунії, автора численних публікацій у журналах «Табор», «Дніпро», «Літопис Червоної Калини» [31], М. Середи, працівника штабу українізованої 1-ї (колишньої 104-ї) піхотної дивізії наприкінці 1917 р., полковника Армії УНР, військового історика [33], Є. Маланюка, українського поета, письменника, літературного критика і публіциста, сотника Армії УНР [26], Ф. Кордуби, ветерана 14-ї гренадерської дивізії Ваффен СС «Галичина», пізніше 1-ї Української дивізії Української національної армії (УД УНА) у складі німецьких військ у 1943–1945 рр., українського діяча в діаспорі [22].

В еміграції вийшли окремі загальні праці, присвячені участі М. Капустянського у національно-визвольних

змаганнях 1917–1921 рр. та націоналістично-державницькому русі [3; 44; 45].

Кілька життєписів генерала з'явилися після його смерті [4; 10; 25]. Але інформація в них подана досить поверхово і схематично. Те ж саме можна сказати і про енциклопедичні видання, що вийшли в світ за межами України [7; 40].

Після відновлення державної незалежності України в 1991 р., поряд з іншими складовими національно-визвольної боротьби періоду 1917–1921 рр., велику увагу сучасних українських дослідників привернули постаті політиків, військових, громадських та культурно-освітніх діячів.

Проте наукові розвідки, присвячені М. Капустянському, що належать перу наших сучасників, іноді містять фактологічні неточності і не заповнюють суттєвих прогалин у його біографії.

Серед перших вагомих публікацій у незалежній Україні про життя і діяльність М. Капустянського є стаття історика Я. Тинченка «Головний мозок армії (Генерал-полковник Микола Капустянський)», опублікована в 1995 р. [34, с. 108–111]. Автор на основі і вже загальновідомих фактів, і вперше введених у науковий обіг архівних матеріалів подав змістовний життєпис одного з визначних діячів періоду боротьби за незалежність України на початку ХХ ст. та висвітлив його внесок у військово-організаційний та військово-стратегічний напрямки боротьби за українську державність того часу.

У цій публікації зазначено, що М. Капустянський народився у 1879 р. в селі Сумаки на Катеринославщині [34, с. 108]. Ці самі місце та рік зазначаються і в статті сучасного автора В. Зайця, опублікованій у періодичному виданні

«Нація і держава» [9]. Швидше за все, назва села Сумаки – це технічна помилка, оскільки в наступних дослідженнях Я. Тинченка місцем народження Миколи Олександровича вказано село Чумаки Катеринославської губернії (нині Дніпропетровської області). Народився у родині священика, а датою його народження названо 5 лютого 1879 р. Вказуючи це число, історик посилається на послужний список підпоручника 105-го піхотного Оренбурзького полку Миколи Олександровича Капустянського, що зберігається у Російському державному військовому історичному архіві (РГВИА) [36, с. 189–190; 35, с. 22]. Проте тут помилково вказано по батькові майбутнього генерала – Опанасович [36, с. 190].

В інших роботах сучасних українських науковців місцем народження М. Капустянського зазначено село Чумаки [1; 2; 20; 21; 24; 28].

В. Заєць, посплавшись тільки на одне джерело і не перевіривши інших, неправильно наводить місце народження М. Капустянського.

Щодо дати і року народження Миколи Олександровича автори подають власні версії, які варіюються в межах 1879–1881 рр.

У спогадах Ф. Кордуби [22], сучасних дослідників біографії М. Капустянського О. Бойко та О. Вішки датою його народження вказано 1 лютого 1879 р. [1; 2]. Разом з тим у статті О. Вішки ще однією датою народження подано 30 березня 1881 р. Це дати старого (юліанського) стилю, про що, на жаль, не зазначено.

У книзі М. Омеляновича-Павленка «Спогади командарма (1917–1920)», опублікованій у Києві видавництвом «Темпора» 2007 р., у біографічній статті

про М. Капустянського датою його народження теж зазначено 1881 р. [29, с. 557–558].

У ґрунтовній монографії М. Литвина і К. Науменка, яка відтворює життя і військову діяльність понад 500 генералів і адміралів українських військових формацій першої половини ХХ ст., датою народження генерала подано 5 лютого 1880 р. [24, с. 103–104]. Ця дата майже збігається з тією, яку наводить у своїй праці сучасна українська дослідниця Т. Шаравара [42, с. 133–139]. Оприлюднюючи окремі архівні документи, вона висвітлює маловідомі сторінки життя, військову й літературну діяльність полковника М. Капустянського як очільника канцелярії Військово-ученого комітету Головного управління Генштабу УНР в листопаді – грудні 1918 р. Також значна увага приділяється його особистому листуванню вже як генерал-хорунжого з редактором із Німеччини В. Колосовським у 1923 р. й зусиллям, спрямованим на редакційну та літературну роботу, зокрема на випуск військово-наукового журналу «Табір». Т. Шаравара зазначає, що у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО) у 21-й справі фонду 1075 зберігаються свідчення про військову службу, паспорти, особисте листування й інші документи М. Капустянського. Тут знаходиться його дорожній паспорт УНР, дійсний з 1 січня 1921 р. по 1 січня 1922 р., згідно з яким Микола Олександрович народився 6 лютого 1880 р. в селі Чумаки Катеринославської губернії, що, на думку дослідниці, є точною датою його народження [42, с. 133].

Також вона наголошує, що у цьому паспорті М. Капустянського у графі «Основний вид занять» зазначається

«літератор». Він себе позиціонував саме так, хоча в цей час обіймав доволі високу посаду в інтернованій Армії УНР на території Польщі, а своїм покликанням вважав можливість писати. Саме усвідомлення сили слова дало поштовх М. Капустянському до написання його найвідомішої монографії «Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році», в якій він переповів перебіг надзвичайно складних подій національно-визвольних змагань, перебування України в облозі ворожих військових сил, дав оцінку причин поразок українського війська [42, с. 134].

Інформацію про дорожній паспорт УНР М. Капустянського також оприлюднив у своїй праці Я. Тинченко. Документ був виданий Миколі Олександровичу як голові військової місії УНР до Румунії, куди він разом із підполковником Генштабу Нізієнком був відряджений для важливих переговорів із представниками румунської влади [35, с. 46].

В іншій своїй статті Т. Шаравара, використовуючи архівні документи, висвітлює маловідомі факти життя М. Капустянського, пов'язані зі сфальсифікованим обвинуваченням у прихильності до більшовиків, та роль отамана В. Оскілка в його арешті. Дослідниця детально аналізує перебіг проведення слідства, в результаті якого всі підозри й обвинувачення з М. Капустянського були зняті [43, с. 196–199].

Щодо дати народження М. Капустянського значний обсяг інформації, присвячений цьому питанню, навів у своєму дослідженні сучасний історик М. Ковальчук [20]. Він наголошує, що розбіжності впливають з різних даних, які містяться в офіційних документах. Так, згідно з виданим у 1914 р. списком

старшин російського Генерального штабу, М. Капустянський народився 5 лютого 1879 р.¹ (Список Генерального штаба, исправлен по 1 июня 1914 года. Санкт-Петербург, 1914. Именной указатель). Говорячи про цю дату, автор зазначає, що «у 1900 р. Микола разом з 24 своїми товаришами... зголосився однорічником на військову службу. Щоправда, йому на цей час було 19 років, а рекрут або добровolecь у російській армії повинен був мати 21 рік. Треба було додати ще два роки. Так з'явилась друга дата народження – 5 лютого 1879 р. Невідомо, хто саме видав молодому М. Капустянському це свідоцтво, але воно відкрило йому шлях до військової кар'єри» [20, с. 6].

Дипломатичні документи часів УНР стверджують, про що нами зазначалося, датою його народження 6 лютого 1880 р. (ЦДАВО України. Ф. 1075. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 1). У написаній М. Капустянським автобіографії «Мій життєпис» датою свого народження автор вказує 5 лютого 1879 р. [20, с. 106]. У складеній М. Капустянським автобіографії «Мій життєвий шлях» датою народження зазначається 28 січня 1881 р. (Особисті документи М. Капустянського. 1883–1966. Архів Організації українських націоналістів (ОУН). Арк. 1) [20, с. 5]. У короткій автобіографії, написаній М. Капустянським після 1945 р. (Капустянський М. Життєпис. Архів бібліотеки ім. О. Ольжича. Арк. 1), а також у праці М. Стечишина «Генерал Микола Капустянський у світлі його першого періоду вояцького життя (1900–1916 рр.)», що зберігається в архіві ОУН, подається дата 30 березня (12 квітня за н. ст.) 1881 р. Вона також зазначена у посвідченні М. Капустянського як члена

¹ У праці М. Ковальчука всі дати подано за новим стилем.

Товариства українських політв'язнів, виданому 1949 р. [20, с. 111]. Ця дата вказана в офіційному документі – Постанові Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2021 році» за № 1092 – IX від 16 грудня 2020 р., де зазначено, що «12 квітня 2021 р. минає 140 років із дня народження Миколи Капустянського (1881–1969), військового та політичного діяча, генерал-хорунжого Армії УНР, учасника боротьби за незалежність України» [32, с. 21]. Автор цих рядків вважає, що ця дата найбільш відповідає історичній правді, і дотримується цієї думки у своїй статті.

З біографії М. Капустянського хочемо зупинитись на найбільш важливих моментах його життєвого шляху та діяльності як відомого українського воєначальника, автора військово-історичних та військово-вишкільних праць, присвячених Українській революції 1917–1921 рр., зокрема фундаментального військово-стратегічного дослідження «Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році».

Так, після закінчення чотирикласної духовної семінарії у 1900 р. він вступив на військову службу рядовим у 134-й піхотний Феодосійський полк (Катеринослав).

У 1904 р. закінчив Одеське піхотне училище у ранзі підпоручника. В армії виявив великі здібності. У складі 105-го піхотного Оренбурзького полку (Вільно) добровольцем брав участь у російсько-японській війні 1904–1905 рр. З березня 1905 р. був приділений до 8-го Східно-Сибірського стрілецького полку, що перебував на Далекому Сході.

Після закінчення війни з Японією повернувся до 105-го Оренбурзького полку у Вільно. У 1907 р. був нагороджений

орденом св. Станіслава III ст. [11]. У 1908–1912 рр. навчався в Імператорській Миколаївській військовій академії в Петербурзі, яку закінчив за 1-м розрядом [36, с. 189].

В академії написав та успішно захистив працю «Повітряна розвідка». Був нагороджений Знаком випускника академії та орденом св. Анни III ст. [11; 20, с. 108].

З початком Першої світової війни у липні 1914 р. служив у різних військових з'єднаннях на офіцерських посадах. З 9 лютого 1917 р. виконував обов'язки начальника штабу 171-ї піхотної дивізії. За бойові заслуги у 1915 р. був нагороджений орденом св. Анни IV ст., орденом св. Володимира IV ст. з мечами і бантом, Георгіївською зброєю, у 1916 р. – орденом св. Станіслава II ст. з мечами [11; 36, с. 190].

Перемога Лютневої революції 1917 р. в Російській імперії і крах самодержавства спричинили величезні зміни і в Україні. Створення Української Центральної Ради (УЦР), проголошення гасла автономії України, українізація військових частин і з'єднань російської армії засвідчили пробудження українського національного руху. Створення на I Українському військовому з'їзді Українського генерального військового комітету (УГВК) на чолі з С. Петлюрою надало стихійним процесам об'єднання вояків-українців в окремі національні частини плановірності та організованості. Влітку 1917 р. було намічено, які військові з'єднання УГВК за погодженням з російською владою планувалося українізувати.

У липні 1917 р. підполковник М. Капустянський подав прохання про переведення його на службу до українського

війська [20, с. 12]. Прохання задовольнили, і він, залишивши 171-шу російську дивізію, виїхав у розпорядження УГВК.

Швидше за все, причиною такого кроку стала та обставина, що М. Капустянський був одним із тих українців, у яких події після лютого 1917 р. розбудили національну свідомість.

У серпні 1917 р. підполковник М. Капустянський отримав призначення до 1-го Українського корпусу (колишнього 34-го російського) на Південно-Західному фронті [7, с. 13]. На чолі корпусу стояв генерал П. Скоропадський, що походив зі старовинної української козацько-шляхетської родини. З'єднання корпусу розташовувались у районі Меджибожа на Поділлі, проводячи українізацію. Вже 17 вересня М. Капустянського було призначено начальником штабу 1-ї Української дивізії корпусу (колишньої 104-ї російської). Командир дивізії генерал-майор Я. Гандзюк був свідомим українцем і походив із селянської родини на Поділлі. Серед командирів полків дивізії були відомі в майбутньому українські воєначальники – полковники Н. Никонів, Д. Масалітинів та інші [20, с. 13].

Ось як згадував про М. Капустянського працівник штабу 1-го корпусу М. Середа: «То старшина широкого розмаху і великих проектів. Дві ворожих сили боролися в ньому: стратег боровся з політичним діячем. Горе було для штабових старшин, коли перемагав політичний діяч, старшини примушені були дискутувати з генералом (це звання він отримав у жовтні 1920 р. – С. Г.)... Ліпші операції, що були проведені корпусом у боротьбі з більшовиками, складені генералом Капустянським. Генерал Скоропадський, відвідуючи Центральну Раду,

як важку гармату возив із собою Капустянського. І мав рацію: гострий, їдовитий на язик, Капустянський знав, якою мовою розмовляти і як поводитися чи з тим, чи з іншим членом Центральної Ради» [33, с. 17].

М. Капустянський був українцем не тільки за етнічним походженням, він брав активну участь у роботі українських політичних організацій, і, враховуючи таку діяльність, його відданість справі розбудови української армії керівництвом під сумнів не бралася.

«Українець, добрий промовець і то українською мовою, старшина Генерального штабу, він міг би в ті часи багато причинитися до піднесення настроїв в дивізії, але, на жаль, бував він у дивізії тільки наїздом», – згадував у своїх спогадах полковник (пізніше – генерал-хорунжий Армії УНР. – С. Г.) Г. Порохівський [31, с. 35].

Активно включившись у процеси творення українських національних збройних сил, М. Капустянський здобув велике довір'я в генерального секретаря військових справ УНР С. Петлюри. «Генеральний секретар військових справ радо приймав інформації від полковника (насправді – в цей час підполковника. – С. Г.) Капустянського, але сухо й обережно поводився з генералом Скоропадським», – зазначав у своїй праці Д. Дорошенко [25, с. 376].

Після захоплення більшовиками влади в Петрограді під час Жовтневого перевороту М. Капустянський відіграв значну роль у військовій операції з'єднань 1-го Українського корпусу з роззброєння частин 2-го Гвардійського корпусу та інших збільшовичених підрозділів, які рухались по залізничній лінії Жмеринка–Козятин і

Шепетівка–Христинівка–Вапнярка з метою захоплення Києва і повалення українського уряду.

Наприкінці 1917 р. С. Петлюра призначив М. Капустянського начальником штабу 11-ї армії. З 3 до 19 січня 1918 р. він обіймав посаду начальника штабу Південно-Західного фронту у Бердичеві. Після захоплення міста більшовиками зумів unikнути арешту та виїхати до Білої Церкви – штабу 1-ї Української дивізії.

Складні зміни в державному житті України, переговори дипломатів Української Народної Республіки (УНР) з повноважними представниками країн Четверного союзу (Німецької, Австро-Угорської, Оттоманської імперій та Болгарського царства) викликали неоднозначну особисту позицію у М. Капустянського. Він негативно поставився до запрошення в Україну німецьких та австро-угорських військ, не сприйняв Брестського мирного договору. Це й стало головною підставою 5 лютого 1918 р. залишити військову службу, зазначає сучасний історик М. Ковальчук, посилаючись на автобіографічні спогади М. Капустянського [20, с. 20].

Завдяки своїй активній діяльності щодо протидії більшовикам М. Капустянський став досить відомим у російському антикомуністичному середовищі. З різних білогвардійських організацій йому надходили пропозиції обійняти досить високі командні посади у новостворених військових формуваннях. Зокрема, було запропоновано стати начальником штабу монархічної Південної добровольчої армії. Однак М. Капустянський на такі пропозиції реагував дуже негативно, відповідаючи, що він є українським офіцером [34, с. 109].

У березні–квітні 1918 р. німецькі, австро-угорські та українські війська перейшли в наступ на більшовиків та визволили захоплені ними терени України. Вигнання більшовиків за межі країни дало можливість перейти до налагодження попереднього життя. Проте неспроможність Центральної Ради створити повноцінний державний апарат, компетентні адміністрації на місцях та стабілізувати внутрішнє життя країни викликало велике незадоволення командування німецьких військ, окремих українських політичних сил та заможних верств суспільства, а також селян.

Наприкінці квітня 1918 р. стався державний переворот. Центральну Раду було розігнано і до влади в Україні прийшов гетьман П. Скоропадський, який проголосив Українську державу і задекларував відмову від соціалістичних експериментів своїх попередників, що давало надію на поліпшення економічного становища в Україні. Одночасно гетьманський режим схилився до підтримки антибільшовицьких сил у Росії, прагнучи повалення більшовиків. М. Капустянському, який вважав більшовизм спільним лихом для народів колишньої Російської імперії, це не могло не імпонувати, тому він із розумінням поставився до режиму Гетьманату і вирішив повернутися в армію та присвятити свої знання й здібності розбудові збройних сил Української Держави.

3 травня 1918 р. М. Капустянського було призначено начальником штабу 2-ї дивізії 1-го Волинського полку, частини якого розташовувались на західних теренах Волині [20, с. 21].

Як уже зазначалось, М. Капустянський був переконаний у тому, що Україна має активно допомагати боротьбі

проти більшовиків, зокрема на території власне Росії, де в цей час точилася жорстока громадянська війна. «Україна ходом подій мусіла зробитися головним осередком східного слов'янства та могутнім активним оплотом Європи проти большевизму.

Не тільки вибороти собі самостійність, але й прибрати керуючу роллю на сході – ось чого могла досягнути Україна, при відповідній політиці свого уряду і підтримці з боку населення та сприяючих зовнішніх умовах», – так він оцінював можливі перспективи Української Держави гетьмана П. Скоропадського [15, с. 11].

Але реалії Гетьманату не були такими оптимістичними. На території України перебували союзні німецькі й австро-угорські війська, що здійснювали продовольчі ревізії по селах, які, в свою чергу, провокували й організовані антигетьманськими силами, і стихійні селянські повстання, що загострювало внутрішнє становище України. Політика гетьманського уряду значною мірою була залежною від союзників. Це стосувалось і створення української армії і флоту, справа розбудови яких гальмувалась Німеччиною та Австро-Угорщиною.

Під час Гетьманату 12 жовтня 1918 р. М. Капустянського було підвищено до рангу полковника, а на початку листопада переведено до Києва начальником канцелярії Військово-наукового комітету Головного управління Генерального штабу Української Держави.

З початком антигетьманського повстання полковник М. Капустянський підтримував війська Директорії, адже як не поважав він П. Скоропадського, не сприйняв «Грамоту» гетьмана до

українського народу про федерацію України з майбутньою небільшовицькою Росією. Після вступу військ Директорії до Києва 14 грудня 1918 р. М. Капустянський за запрошенням кількох авторитетних військовиків пішов працювати до військових структур республіканців і 25 грудня 1918 р. обійняв посаду начальника оперативного відділу Генерального штабу Армії УНР [20, с. 26].

Поява в Генштабі нового компетентного старшини відразу позначилась на його роботі. Вже 30 грудня полковник М. Капустянський подав на ім'я Головного отамана військ УНР С. Петлюри доповідь, у якій проаналізував становище на фронті і вказав на заходи, необхідні для досягнення військових успіхів. «Справитися зі всіма супротивниками Україна не може ні з огляду на кількість війська, що є до її розпорядимості, ні з огляду на характер настроїв його і на недостачу забезпечення обмундирування, артилерії та вогнепального припасу», – писав М. Капустянський. Зазначаючи, що в масах селянства і пролетаріату «лише найбільша свідома меншість захоплена національною ідеєю», він відзначав, що фактично Україна має обирати – «або з більшовиками проти Антанти, або з Антантою проти більшовиків». М. Капустянський висловився за союз з Антантою за умови її допомоги в приєднанні до Наддніпрянської України (УНР) Східної Галичини й Буковини.

Також, на його думку, в разі бажання Антанти варто допомогти їй перекинути через територію України свої війська на антибільшовицький фронт, а основні сили українського війська спрямувати проти Польщі. «Боротися ж на всі фронти, не маючи надії на перемогу, дуже героїчно, але нерозумно», – такими

словами закінчував полковник М. Капустянський свою доповідь [20, с. 26]. Ця думка була головною і в інших його інформаційних звітах у січні 1919 р. [20, с. 26].

Проте міжнародне і внутрішнє становище відродженої УНР наприкінці 1918 р. – на початку 1919 р. було дуже складним. Бойові дії з ворогами республіки тривали постійно, тому робота в Генштабі вимагала величезного напруження та відповідальності. Як згадував пізніше про цей час сам М. Капустянський, «починаючи з Києва, так склалися обставини, що мені особисто доводилося майже завжди вести переговори по апаратах з частинами, давати їм завдання, відбирати від них звіти і, їх опрацювавши, інформувати на засіданнях Головного отамана і вищих чиновників штабу та брати уділ в різних нарадах» [20, с. 27].

Праця здійснювалася в добрих робочих взаємовідносинах з начальником штабу армії отаманом А. Мельником, першим генерал-квартирмейстером генералом В. Сінклером, які цінували його як здібного і досвідченого генштабіста.

Все ж командуванню Армії УНР за такий короткий час і в таких важких умовах не вдалося надати щойно створеним у ході антигетьманського повстання республіканським військовим формуванням, принаймні їх більшості, потрібної ідейної й організаційної міцності та забезпечити високу боєздатність. Тому російсько-більшовицькі війська швидко просувались в глиб країни. Після захоплення ворогом 5 лютого 1919 р. Києва командування республіканських військ переїхало у Жмеринку.

У березні 1919 р. на київському напрямку розпочався успішний

контрнаступ військ УНР. Штаб армії, зокрема його 1-ша (оперативна) управа, помічником начальника якої тепер був полковник М. Капустянський, працював дуже напружено. В кінці березня М. Капустянський за дорученням уряду УНР виїхав до Галичини. 27 березня у Ходорові, ставці Начальної Команди Галицької Армії (НКГА), відбулася військова нарада за участю представників уряду Західної області Української Народної Республіки (ЗОУНР), Директорії УНР та командування обох армій. Учасники наради, вислухавши доповіді представника НКГА полковника В. Курмановича й представника Армії УНР полковника М. Капустянського, дійшли висновку, що українські армії зміцнили своє становище на всіх фронтах, стан військ поліпшився, міжнародна ситуація теж покращилась і українська державність внаслідок внутрішньої консолідації утвердилася як політична реальність [41, с. 140–141].

На початку квітня М. Капустянський повернувся з Галичини до штабу Армії УНР. За цей час, незважаючи на оптимістичні висновки ходорівської наради, становище на фронтах знову погіршилось. Отримавши підкріплення, російсько-більшовицькі війська знову перейшли в наступ на Волині й Поділлі.

Свої враження від поїздки до Галичини М. Капустянський виклав у доповіді «Поляки и Украина», яку він подав командуванню на початку квітня 1919 р. Висловившись за необхідність ведення боротьби проти більшовиків заради звільнення від більшовизму не лише України, а й Росії, він підкреслював неможливість порозуміння з Польщею, яка веде щодо України відверто загарбницьку політику [20, с. 31].

Варто зазначити, що М. Капустянський, чесно й віддано служачи українській справі, певним чином у цей же час все ж залишався людиною, вихованою на російській культурі. У побуті він часто вживав російську мову, свої доповіді теж іноді писав російською. А головне, не приховував, що під боротьбою з більшовиками розуміє не національну боротьбу проти Росії, а війну заради визволення як України, так і Росії від більшовизму. Як національного ворога України М. Капустянський значно більшою мірою сприймав Польщу, ніж Росію [20, с. 27]. Все це й викликало іноді до нього недовіру з боку патріотично налаштованих політиків і військовиків.

4 квітня полковник М. Капустянський прибув до штабу Північної групи Армії УНР у Рівному з метою обговорення планів подальших бойових дій. Того ж дня за наказом командуючого групою отамана В. Оскілка його було заарештовано й звинувачено у зраді батьківщини на користь червоних. Після ретельно проведеного слідства всі підозри й обвинувачення з М. Капустянського було знято й 28 квітня звільнено з-під варті. Однак лише 1 червня по штабу Армії УНР вийшов наказ № 77, у якому оприлюднювалася копія постанови військового слідчого Оржемковського, тож відновлення справедливості й повернення доброго імені відбулося нешвидко [43, с. 197].

Ці події негативно вплинули на емоційний стан М. Капустянського, зашкодили його здоров'ю та на певний час знекровили Генштаб Армії УНР.

Висвітлюючи роботу М. Капустянського у штабі, варто зупинитись на деяких рисах характеру полковника, які розкривають особливості взаємовідносин із оточуючими його людьми.

На фоні політикуючого наказного отамана (командарма) Армії УНР генерала О. Осецького, молодого і недовідченого у штабовій роботі сотника галичанина А. Мельника, енергійного, рішучого, чесного, але іноді дуже різкого в словах і діях його помічника підполковника В. Тютюнника та спокійного і мовчазного першого генерал-квартирмейстера генерала В. Сінклера М. Капустянський відрізнявся дуже вигідно. Він ніколи не витрачав даремно часу і був надзвичайно рухливою та комунікабельною людиною. На відміну від В. Тютюнника, М. Капустянський завжди спілкувався з іншими людьми спокійним та лагідним тоном, що першому не завжди вдавалося [26, с. 327–328]. Генерал О. Удовиченко залишив спогади про кілька цікавих епізодів із свого спілкування зі штабом армії: «Командир дивізії іноді звертався до командира армії і просто благав його забезпечити дивізію набоями і все мав дуже різку відповідь: «Нема набоїв. Де я візьму їх...». Більше лагідною була відповідь ген. Капустянського: «Тяжко, але позбираю їх від охорони штабу...». Ген. Капустянський, завжди уважний і доброзичливий до потреб дивізії, поінформувавши про загальну ситуацію на фронті армії УНР і про стан советських військ, закінчив: «Голубчику! Ми знаємо становище 3-ї дивізії. Зараз проводимо перегрупування наших сил і на допомогу Вам вирушила Волинська група у складі трьох дивізій. Потерпите! Ви ж «Залізні!» [38, с. 139, 154]. Звичайно, що кожному з командирів військових частин Армії УНР було приємно чути такі відповіді.

Хоча на перший погляд може здатися, що М. Капустянський був людиною м'якотілою, але це не відповідає

дійсності, про що переконливо свідчить історія його життя і діяльності. На підтвердження цього можна навести слова генерала П. Єрошевича, який дуже влучно охарактеризував М. Капустянського: «Веселий, життєрадісний («геройчик», як його називали) мав він рідкий нюх на обставини і чудово розбирався в психології тодішньої боротьби, був якби нервом організму армії. Він не був ознайомлений ґрунтовно з технікою роботи штабу, але щодо оцінки ситуації, до проектування, комбінування – був талановитий!» [8, с. 56].

Після переходу у липні 1919 р. під натиском поляків Галицької армії за Збруч на територію власне УНР М. Капустянський брав діяльну участь у підготовці та здійсненні серпневого наступу об'єднаних українських армій на Київ і Одесу, коли за кілька тижнів було визволено майже всю Правобережну Україну та Київ.

26 вересня 1919 р. Миколу Олександровича було призначено т.в.о. начальника штабу Дієвої армії УНР, а на початку жовтня він став начальником 1-ї Управи цього штабу.

Тим часом у вересні–жовтні українські війська, значно поріділи внаслідок епідемії тифу та втрат у боях, відступали під ударами червоних та білогвардійських військ. Наприкінці жовтня становище стало критичним. Поширювались чутки про сепаратні переговори галицького командування з білогвардійцями. 27 жовтня М. Капустянський супроводжував Головного отамана С. Петлюру й полковника В. Сальського (командувача Армії УНР. – С. Г.) у поїзді до Вінниці, де перебувала НКГА [20, с. 42]. Детальний опис поїздки залишив один із ад'ютантів Головного отамана сотник О. Доценко.

Він згадував, що під час розмови С. Петлюра цікавився думкою полковників В. Сальського і М. Капустянського щодо перспектив подальшої боротьби. Командарм висловив переконаність, що «Денікін дуже скоро загине, але він і нас загубить. Тоді ще тяжче зітхнув Головний отаман і уже хриплим голосом, звертаючись до полк. Капустянського, промовив: «А Ви, пане полковнику?» Полк. Капустянський довго оповідав про вигляди, які мав Денікін і ми, багато вжив обхідних шляхів під час розмови та все-таки прийшов до тих самих висновків, як і от. Сальський. Запанувало тяжке, нудне мовчання, яке тяглося аж до відходу Командарма і полк. Капустянського» [6, с. 267].

4 листопада у Жмеринці відбулася нарада за участю Головного отамана С. Петлюри, диктатора ЗОУНР Є. Петрушевича, представників штабу Головного отамана, НКГА і штабу Армії УНР. Начальний вождь (командарм. – С. Г.) Галицької армії генерал М. Тарнавський демонстративно не прибув на нараду. Перебіг наради підтвердив катастрофічність становища. «Роль стратегії скінчена. Ми переможені ворогами, – заявив командарм В. Сальський. – А вороги ті – тиф, холод, незабезпеченість армії матеріалами, без яких ніяка армія не в силі боротися...» [6, с. 271]. Заяву командарма підтримав полковник М. Капустянський. На його думку, в тій ситуації, що склалася, вже неможливо було сподіватися на перемогу. Як згадував потім четар Д. Паліїв, М. Капустянський «сказав виразно, що одинокою дорогою для нас є тільки переговори з Добровольцями» [39, с. 266].

Їм опонував Головний отаман С. Петлюра, що виступив категорично проти

капітуляції чи переговорів з ворогом. Перемогла на нараді позиція С. Петлюри.

На нашу думку, в цій ситуації полковник М. Капустянський оцінював становище армії насамперед як генштабіст. Його точка зору збігалася з подібними думками частини представників командування, і сукупність цих факторів не давала прямих підстав для звинувачень у намаганні налагодити співпрацю з ворогом.

Проте, перебуваючи в пригніченому стані від оцінки реального становища УНР на фронтах, пам'ятаючи зради та заколоти деяких військових керівників, що перебували в українській армії, та іноді фатально помиляючись у людях, С. Петлюра, раніше довіряючи М. Капустянському, після наради в Жмеринці сказав: «Цей проміняє Україну за одну личку» (знак розрізнення звань на погонах або петлицях. – С. Г.) [23, с. 112]. Як показали наступні події, ставлення Головного отамана щодо М. Капустянського було глибоко помилковим. Микола Олександрович до кінця розділив з Армією УНР її трагічну долю. Як відомо, 6 листопада делегація НКГА уклала з представниками російського білогвардійського командування угоду про перехід Галицької армії на бік Добровольчої армії Збройних Сил Півдня Росії (ЗСПР). Це означало фактичну ліквідацію фронту. 10 листопада білогвардійці захопили Жмеринку та Могилів-Подільський. Частини Армії УНР відступили до Проскурова, 16 листопада польські війська за домовленістю з українським урядом зайняли Кам'янець-Подільський.

Вже 22 листопада білогвардійці здобули Проскурів. Основні сили української армії відступили до Старокостянтинова

і далі до «трикутника смерті». Звідси, з району Остропіль–Любар–Миропіль, оточена більшовиками, поляками та білогвардійцями, 6 грудня 1919 р. Армія УНР під командуванням М. Омеляновича-Павленка вирушила у героїчний Зимовий похід.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. Д. Капустянський Микола Олександрович. *Енциклопедія історії України: у 10-ти томах / редкол.: В. А. Смолій (голова) та інші; Інститут історії України НАН України. Київ: Наукова думка, 2007. Т. 4: Ка-Ком. С. 98–99.*
2. Вішка О. В. Капустянський Микола Олександрович. *Енциклопедія сучасної України: в 30 т. / редкол.: М. Дзюба та інші; НАН України, Наукове товариство імені Шевченка, Координаційне бюро Енциклопедії Сучасної України НАН України. Київ, 2012. Т. 12: Кал–Киї. С. 269.*
3. Генерал Микола Капустянський (біографія). Капустянський М. Славетна дія під Чорним Островом. *Українська стрілецька громада в Канаді, 1928–1938: альманах Канади. Саскатун: Новий шлях, 1938. С. 107–110.*
4. Генерал-полковник Микола Капустянський. *Визвольний шлях. Лондон, 1969. Кн. 3 (252). Березень. С. 382.*
5. Дорошенко Д. *Історія України 1917–1923 рр. Ужгород: Свобода, 1932. Т. 1: Доба Центральної Ради. 450 с.*
6. Доценко О. *Літопис Української революції. Матеріали й документи до історії Української революції 1917–1922. Київ; Львів: Накладом автора, 1923. Т. II, кн. 4: Брат проти брата. 362, [2] с.*
7. *Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Ред. кол.: Є. Гловінський (та інші); В. Кубійович (гол. ред.). Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1959. Т. 3. С. 957.*
8. Єрошевич П. *З боротьби українського народу за свою незалежність. За державність: матеріали до історії Війська Українського / відп. ред. М. Садовський.*

Варшава:Українське воєнно-історичне товариство, 1939. № 9. С. 18–59.

9. Заєць В. До 125-річчя з дня народження Миколи Капустянського. *Нація і держава*. 2004. 26 липня.

10. І. К. Генерал Микола Капустянський. *Вісті комбатанта*. Нью-Йорк, 1969. № 2. С. 58–59.

11. Капустянський Николай Александрович – Офіцери РІА. URL: https://ria1914.info/index.php/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D1%83%D1%81%D1%82%D1%8F%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення: 16.09.2021).

12. Капустянський М. Визвольні змагання 1917–1919: Додатки та виправлення до історії українського війська. *Історія українського війська*. Ч. III: Збройні сили сучасної доби / Б. Гнатевич (автор), З. Стефанів, О. Думін, С. Шрамченко (співавтори). 2-ге видання. Вінніпег: Видавець Іван Тиктор, 1953. С. 579–584: додатки.

13. Капустянський М. Військове знання: Загальний курс військового вишколу під керівництвом генерал-хорунжого М. Капустянського. Париж, 1931–1932. 198 с.

14. Капустянський М. Політика і стратегія. *Табір*: воєнно-науковий і літературний журнал. Каліш, 1923. № 1.

15. Капустянський М. Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році (короткий воєнно-історичний огляд). 2-ге видання. Мюнхен: Видавництво «Хвильового», 1946. Кн. 1, ч. I і II. 110 с.: схеми, документи-додатки; кн. 2, ч. III. 200 с.: схеми, документи-додатки.

16. Капустянський М. Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році (короткий воєнно-історичний огляд). Львів: Діло, 1921. Кн. 1, ч. I і II. 88 с.: схеми, документи-додатки; 1922. Кн. 2, ч. III. 128 с.: схеми, документи-додатки.

17. Капустянський М. Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році (короткий

воєнно-історичний огляд). 3-тє видання. *Україна. 1919 рік*: документально-наукове видання. Київ: Темпора, 2004. С. 59–282.

18. Капустянський М. Українська збройна сила й Українська національна революція. Саскатун, Саскачеван: Новий шлях, 1936. 50 с.

19. Капустянський М. Як ми опинилися за Збручем (короткий військовий огляд). *Трибуна України*. Варшава, 1923. № 5–7. С. 42–43.

20. Ковальчук М. Генерал Микола Капустянський (1881–1969). Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2006. 128 с.: іл.

21. Колянчук О., Литвин М., Науменко К. Генералітет українських визвольних змагань. Біограми генералів та адміралів українських військових формацій першої половини ХХ століття. Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 1995. С. 33–35.

22. Кордуба Ф. Генерал-полковник Микола Капустянський на службі народу. *Вісті комбатанта*. Нью-Йорк. 1969. С. 3–4; 16–20.

23. Крушинський Ф. Герой української легенди (спогади ад'ютанта). *Пам'ять століть*. Київ, 1999. № 3. С. 108–123.

24. Литвин М., Науменко К. Збройні сили України першої половини ХХ ст. Генерали і адмірالی / Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України. Львів; Харків: Видавництво «САГА», 2007. С. 103–104.

25. Лівіцький М. Один з маршалів С. Петлюри (слово Президента УНР Миколи Лівіцького на похороні 24 лютого 1969 року). *Дороговказ*. Торонто, 1969. Ч. 23 (42). Січень – березень. С. 16–17.

26. Маланюк Є. Книга спостережень: проза. Торонто, Онтаріо: Гомін України, 1966. Т. 2. 480 с.

27. Морозова І. Українські еміграційні та західноукраїнські видання 1920-х років: спогади, документи, матеріали. URL: <http://www.lsl.lviv.ua/uploads/JRN/PDF> (дата звернення: 01.09.2021).

28. Науменко К. Генералітет Української Народної Республіки. *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa*. Toruń, 1997. S. 217–234.
29. Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917–1920): документально-художнє видання / М. Ковальчук (упоряд., автор передмови та коментарів). Київ: Темпора, 2007. С. 557–558.
30. Петлюра С. В. Статті / О. Климчук (упоряд. та автор передмови). Київ: Дніпро, 1993. 341 с.
31. Порохівський Г. Спогади про 1-й Український корпус. *Календар-альманах «Дніпро» на звичайний рік 1934*. Львів: Накладом Українського товариства допомоги емігрантам з України у Львові, 1934. С. 26–54.
32. Постанова Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2021 році» від 16 грудня 2020 року № 1092-ІХ. Додаток. *Голос України*. 2020. № 240 (7497). 29 грудня, вівторок. С. 21.
33. Середа М. Сторінка з історії визвольної боротьби. *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1931. № 11. С. 15–17.
34. Тинченко Я. Головний мозок армії (Генерал-полковник Микола Капустянський). *Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття. 1917–1921 роки*. Частина 1, біографічно-довідкова. Київ: Тиражувальний центр УРП, 1995. С. 108–111.
35. Тинченко Я. Микола Капустянський: підсумок життя за 90 років. *Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році»*. Є. Маланюк. Уривки зі спогадів. Документи та матеріали: документально-наукове видання / Я. Тинченко (передмова). Київ: Темпора, 2004. С. 21–57.
36. Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Кн. 1. Київ: Темпора, 2007. С. 189–190.
37. Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил. 1917–1921. 2-ге видання. Київ: Україна, 1995. 206 с.
38. Удовиченко О. Третя Залізна дивізія: матеріали до історії Війська Української Народної Республіки / О. Вишнівський (упоряд.). Нью-Йорк: Червона калина, 1971. Т. 1: Рік 1919. 264 с.: фот.; 1982. Т. 2: Рік 1920. 230 с.: іл.
39. Українська Галицька Армія. Начальна команда: Денник. Нью-Йорк: Червона калина, 1974. 325 с.
40. Українська Загальна Енциклопедія. Книга знання в 3-х томах / І. Раковський (гол. ред.). Львів; Станіславів; Коломия: Рідна школа, 1931–1932. Т. 2: 3 – Р. С. 198.
41. Шанковський Л. Українська Галицька Армія. Воєнно-історична студія. 2-ге видання. Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 1999. 397 с.
42. Шаравара Т. О. М. О. Капустянський – генерал-хорунжий УНР і літератор у вирі національно-визвольних змагань 1918–1923 рр. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2016. Вип. 44. Т. 1. С. 133–139.
43. Шаравара Т. О. 1919-й рік у долі полковника Генштабу УНР Миколи Капустянського, або Найскрутніші віхи життя. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 45. Т. 1. С. 196–199.
44. Шумелда Л. Генерал Микола Капустянський у щоденному житті. *Самостійна Україна*. Чикаго; Нью-Йорк, 1986. Ч. 1 (418). С. 34–37.
45. Шумелда Я. Генерал Микола Капустянський (1881–1969). Мюнхен: Накладом автора, 1985. 150 с.

REFERENCES

1. BOIKO, O. (2007). Mykola Kapustianskyi. In: V. SMOLII, ed., et al. *Ka-Kom*, Vol. 4 of *Encyclopedia of History of Ukraine*: in 10 vol. Kyiv: NASU Institute of History of Ukraine; Naukova dumka, pp. 98–99. [in Ukr.]
2. VISHKA, O. (2012). Mykola Kapustianskyi. In: M. DZIUBA, ed., et al. *Kal-Kyi*, Vol. 12 of *Encyclopedia of Modern Ukraine*: in 30 vol. Kyiv: NAS of Ukraine, T. Shevchenko Scientific

Society, NASU Coordination bureau of Encyclopedia of Modern Ukraine Kyiv, p. 269. [in Ukr.]

3. General Mykola Kapustianskyi (biography). Kapustianskyi M. The Glorious Action under the Black Island. *Ukrainska striletska hromada v Kanadi 1928 – 1938* (Ukrainian Rifleman Community in Canada 1928–1938): An Almanac. Saskatun, Canada: Novyi shliakh, pp. 107–110. [in Ukr.]

4. Colonel-General Mykola Kapustianskyi (March 1969). *Vyzvolnyi shliakh*. Book 3(252). London, p. 382. [in Ukr.]

5. DOROSHENKO, D. (1932). *Central Rada Period*, Vol. 1 of *History of Ukraine 1917–1923*. Uzhhorod: Svoboda, 450 p. [in Ukr.]

6. DOTSENKO, O. (1923). *Brother against Brother*, Vol. 2, book 4 of *Chronicle of the Ukrainian Revolution. Materials and Documents on the history of the Ukrainian Revolution of 1917–1922*. Kyiv; Lviv: Published by the author, 362, [2] p. [in Ukr.]

7. GLOVINSKYI, Ye., ed., at al. (1959). *Encyclopedia of Ukrainian Studies. Vocabulary Part*. Vol. 3. Paris; New York: Molode zhyttia, p. 957. [in Ukr.]

8. YEROSHEVYCH, P. (1939). From the Struggle of the Ukrainian People for Their Independence. In: M. SADOVSKYI, ed., *For Statehood: Materials on the History of the Ukrainian Army*, (9). Warsaw: Ukrainian Military Historical Society, pp. 18–59. [in Ukr.]

9. ZAIETS, V. (July 26, 2004). To the 125th Anniversary of Mykola Kapustianskyi's Birth. *Natsiia i derzhava*. [in Ukr.]

10. I. K. (1969). General Mykola Kapustianskyi. *Visti kombatanta*, (2). New York, pp. 58–59. [in Ukr.]

11. Kapustianskiy Nikolay Alexandrovich – Officers of RIA. [online] Available at: https://ria1914.info/index.php/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D1%83%D1%81%D1%82%D1%8F%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (Accessed 16 Sept. 2021) [in Rus].

12. KAPUSTIANSKYI, M. (1953). Liberation Struggles of 1917–1919: Appendices and Corrections to the History of the Ukrainian Army. In: B. HNATEVYCH, et al. *Armed Forces of the Modern Age*, Part 3 of *History of the Ukrainian army*. 2nd ed. Winnipeg: Publisher Ivan Tiktov, pp. 579–584: appendices. [in Ukr.]

13. KAPUSTIANSKYI, M. (1931–1932). *Military Knowledge: General Course of Military Training under the Direction of General-Cornet M. Kapustianskyi*. Paris, 198 p. [in Ukr.]

14. KAPUSTIANSKYI, M. (1923). Politics and Strategy. *Tabor: A Military-Academic and Literary Journal*. (1). Kalish. [in Ukr.]

15. KAPUSTIANSKYI, M. (1946). *The March of the Ukrainian Armies to Kiev-Odessa in 1919* (A Brief Military-Historical Review). 2nd ed. Munich: Khvylovoho Publishing, Book 1, Part. I and II, 110 p.: diagrams, documents, appendices; Book 2, Part. III, 200 p.: diagrams, documents, appendices. [in Ukr.]

16. KAPUSTIANSKYI, M. (1921). *The March of the Ukrainian Armies to Kiev-Odessa in 1919* (A Brief Military-Historical Review). Lviv: Dilo, Book 1, Part I and II, 88 p.: diagrams, documents, appendices; (1922). Book 2, Part III, 128 p.: diagrams, documents, appendices. [in Ukr.]

17. KAPUSTIANSKYI, M. (2004). The March of the Ukrainian Armies to Kyiv – Odessa in 1919 (A Brief Military-Historical Review). 3rd ed. in: *Ukraine. 1919: A Documentary-scientific edition*. Kyiv: Tempora, pp. 59–282. [in Ukr.]

18. KAPUSTIANSKYI, M. (1936). *Ukrainian Armed Forces and the Ukrainian National Revolution*. Saskatun, Saskatchewan, Canada: Novyi shliakh, 50 p. [in Ukr.]

19. KAPUSTIANSKYI, M. (1923). How We Found Ourselves behind Zbruch (A Brief Military Review). *Trybuna Ukrainy*. (5–7). Warsaw, pp. 42–43. [in Ukr.]

20. KOVALCHUK, M. (2006). General Mykola Kapustianskyi: (1881–1969). Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 128 p.: il. [in Ukr.]

21. KOLIANCHUK, O., LYTVYN, M., NAUMENKO, K. (1995). Generality of

- Ukrainian Liberation Struggles. Biographies of Generals and Admirals of Ukrainian Military Formations of the First Half of the 20th Century. Lviv: I. Krypiakevych Ukrainian Studies Institute of NAS of Ukraine, pp. 33–35. [in Ukr.]
22. KORDUBA, F. (1969). Colonel-General Mykola Kapustianskyi at Service of the People. *Visti kombatanta*. New York. pp. 3–4, pp. 16–20. [in Ukr.]
23. KRUSHYNSKYI, F. (1999). The Hero of the Ukrainian Legend (Memories of the Adjutant). *Pamiat stolit*, (3). Kyiv, pp. 108–123. [in Ukr.]
24. LYTUVYN, M., NAUMENKO, K. (2007). The Armed Forces of Ukraine in the First Half of the 20th Century. Generals and Admirals. Lviv; Kharkiv: I. Krypiakevych Ukrainian Studies Institute of NAS of Ukraine; SAHA, pp. 103–104. [in Ukr.]
25. LIVYTSKYI, M. (1969). One of the Marshals of S. Petliura (Speech of the President of the Ukrainian People's Republic Mykola Livytsky at the Funeral on February 24, 1969). *Dorohovkaz*. Part. 23(42) January-March. Toronto, pp. 16–17. [in Ukr.]
26. MALANIUK, Ye. (1966). *Observation Book: Prose*. Vol. 2. Toronto, Ontario: Homin Ukrainy, 480 p. [in Ukr.]
27. MOROZOVA, I. *Ukrainian Emigration and Western Ukrainian Publications of the 1920s: Memoirs, Documents, Materials*. [online] Available at: [http://www.isl.lviv.ua > uploads > JRN > PDF](http://www.isl.lviv.ua/uploads/JRN/PDF) (Accessed 1 Sept. 2021). [in Ukr.]
28. NAUMENKO, K. (1997). Generality of the Ukrainian People's Republic. *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa*. Toruń, pp. 217–234. [in Ukr.]
29. OMELIANOVYCH-PAVLENKO, M., KOVALCHUK M., comp., (2007). *Memoirs of the Commander (1917–1920)*: Documentary and artistic publication. Kyiv: Tempora, pp. 557–558. [in Ukr.]
30. PETLIURA, S., KLYMCHUK, O., comp., (1993). *Articles*. Dnipro, 341 p. [in Ukr.]
31. POROKHIVSKYI, H. (1934). Memoirs of the 1st Ukrainian Corps. *Kalendar-almanakh «Dnipro» na zvychainyi rik 1934* (Calendar-almanac “Dnipro” for the ordinary year 1934). Lviv: Published by the Ukrainian Society for Assisting Emigrants from Ukraine in Lviv, pp. 26–54. [in Ukr.]
32. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine “On the Celebration of Memorable Dates and Anniversaries in 2021” dated December 16, 2020 No 1092-IX. Appendix. (2020). *Holos Ukrainy*, (240(7497)). December 29. Tuesday, p. 21. [in Ukr.]
33. SEREDA, M. (1931). A Page from the History of the Liberation Struggle. *Litopys Chervonoj Kalyny*, (11). Lviv, pp. 15–17. [in Ukr.]
34. TYNCHENKO, Ya. (1995). The Brain of the Army (Colonel-General Mykola Kapustianskyi). In: *Biography and Reference, Part 1 of Ukrainian Officers: Ways of Grief and Oblivion. 1917–1921*. Kyiv: PSA Reproduction Center, pp. 108 – 111. [in Ukr.]
35. TYNCHENKO, Ya. Mykola Kapustianskyi: The Result of Life for 90 Years. In: *Ukraine. 1919: M. Kapustianskyi “The March of Ukrainian Armies to Kiev-Odessa in 1919”*. Ye. Malaniuk. *Excerpts from Memories. Documents and Materials: A Documentary-Scientific Edition*. Kyiv: Tempora, pp. 21–57. [in Ukr.]
36. TYNCHENKO, Ya. (2007). Officer Corps of the Army of the Ukrainian People's Republic (1917–1921). Book. 1. Kyiv: Tempora, pp. 189–190. [in Ukr.]
37. UDOVYCHENKO, O. (1995). *Ukraine at War for Its Statehood. History of Organization and Combat Operations of the Ukrainian Armed Forces. 1917–1921*. 2nd ed. Kyiv: Ukraina, 206 p. [in Ukr.]
38. UDOVYCHENKO, O., VYSHNIVSKYI, O., comp., (1982). *Third Iron Division: Materials on the History of the Army of the Ukrainian People's Republic*. New York: Chervona kalyna, 1971. Vol. 1: 1919. 264 p.: phot.; Vol. 2: 1920, 230 p.: il. [in Ukr.]
39. *Ukrainian Galician Army. The Starting Team: A Diary*. (1974). New York: Chervona kalyna, 325 p. [in Ukr.]
40. RAKOVSKYI, I., ed., (1931–1932). *Ukrainian General Encyclopedia. The Book of*

Knowledge in 3 Volumes. Lviv; Stanislaviv; Kolo-myia: Ridna shkola, Vol. 2: Z–R, p. 198. [in Ukr.]

41. SHANKOVSKYI, L. (1999). *Ukrainian Galician Army. Military History Studies*. 2nd ed. Lviv: T. Shevchenko Scientific Society, 397 p. [in Ukr.]

42. SHARAVARA, T. (2016). M. O. Kapustianskyi as a General-Cornet of the Ukrainian People's Republic and a Writer in the Whirlpool of National Liberation Struggles of 1918–1923. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu* (Academic Works of Historical Faculty of Zaporizhzhia National Unibersity), Vol. 44 (1), pp. 133–139. [in Ukr.]

43. SHARAVARA, T. (2015). 1919 in the Fate of Colonel of the General Staff of the Ukrainian People's Republic Mykola Kapustianskyi, or the Most Difficult Milestones in Life. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu* (Academic Works of Historical Faculty of Zaporizhzhia National University), Vol. 45 (1), pp. 196–199. [in Ukr.]

44. SHUMELDA, L. (1986). General Mykola Kapustianskyi in Everyday Life. *Samostiina Ukraina*, Vol. 1(418). Chicago; New York, pp. 34–37. [in Ukr.]

45. SHUMELDA, Ya. (1985). *General Mykola Kapustianskyi (1881–1969)*. Munich: Published by the author, 150 p. [in Ukr.]

У часи Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. найголовнішою подією стало національне пробудження українського народу та неодноразові спроби його кращих представників зберегти свою державність. Хоча визвольні змагання тоді і зазнали поразки, вони збагатили майбутні покоління патріотів багатим історичним досвідом для подальшої боротьби за Українську самостійну соборну державу.